

دانشگاه کردستان

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه جامعه‌شناسی

عنوان:

**بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان ارتکاب جرم در میان جوانان مجرم (مطالعه
موردی زندان مرکزی سنندج)**

پژوهشگر:

بختیار احمدی

استاد راهنما:

دکتر جمال محمدی

استاد مشاور:

دکتر امید قادرزاده

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی

آبان ۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات،

ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع

این پایان‌نامه (رساله) متعلق به دانشگاه کردستان است.

تعهد نامه

اینجانب بختیار احمدی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی دانشگاه کردستان، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی گروه جامعه‌شناسی تعهد می‌نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از جایی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید بوده است.

با تقدیم احترام

بختیار احمدی

۱۳۹۲/۸/۱۴

دانشگاه کردستان

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه جامعه‌شناسی

عنوان:

بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان ارتکاب جرم در میان جوانان مجرم (مطالعه موردی زندان مرکزی سنندج)

پژوهشگر:

بختیار احمدی

در تاریخ ۱۳۹۲/۸/۱۴ توسط کمیته تخصصی و هیات داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با نمره ۱۹/۱۰ و درجه عالی به تصویب رسید.

<u>امضاء</u>	<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>مرتبه علمی</u>
۱- استاد راهنما	دکتر جمال محمدی	استادیار
۲- استاد مشاور	دکتر امید قادرزاده	استادیار
۳- استاد داور خارجی	دکتر یعقوب احمدی	استادیار
۴- استاد داور داخلی	دکتر شهرام محمدی	استادیار

مهر و امضاء معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

مهر و امضاء گروه

بادلی پر از اندوه تقدیم بادیه:

دانش آموزان پررشته شین آباد پیرانشهر

که کودکیان را در آتش، سوخته دیدند...

تقدیر و تشکر:

از همه کسانی که مرا در به پایان رساندن این تحقیق یاری کردند نهایت تشکر را دارم به ویژه از حمایت های استاد محترم جناب آقای دکتر جمال محمدی و نکته سنجی ها و طرح ایده های مناسب دکتر امید قادرزاده ...

از زحمات همه کسانی که مرا در تدوین این اثر مساعدت کردند خصوصاً محمد میرزا جعفری، امین روشن پور، پیمان دایی چینی، فرهاد ابراهیمی، جعفر عسگری، داوود عزیزی، امید جهانگیری، فردین محمدی، فایق نبی زاده، جمال حسن نژاد، سیروان علیپور و سایر دوستان و همکلاسیهایم نهایت سپاس را دارم و برای همه شان بهترینها را آرزومندم.

چکیده

تراکم زیاد جمعیت کشور در گستره سنی ۱۸-۳۰ سال به عنوان جمعیت فعال جامعه یک مزیت نسبی بالقوه است، اما چنانچه از این مزیت به درستی استفاده نشود فرصت‌ها به تهدیدهای جدی تبدیل خواهند شد. بنابراین سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای این بخش از جمعیت باید از مهم‌ترین اولویت‌ها محسوب شود. امروزه سرمایه اجتماعی به دلیل محتوایی که دارد تقریباً با تمامی موضوعات و مسائل مطرح در حوزه علوم اجتماعی ربط پیدا کند. حوزه آسیب‌های اجتماعی و جرم یکی از این حوزه‌هاست به گونه‌ای که ارزشها و هنجارهای مشترک ناشی از آن می‌تواند سطح خشونت را کاهش داده و یا آن را پایین نگه دارد و در نتیجه از وقوع جرم و خشونت پیشگیری کند. هدف تحقیق حاضر بررسی و شناسایی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم می‌باشد. به منظور سنجش سرمایه اجتماعی جوانان زندانی از مقیاس چند بعدی شامل پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای همیاری و تبادل اطلاعات بهره گرفته شد و در میان ۲۰۰ نفر از زندانیان ۱۸-۳۰ سال زندان مرکزی سندج به اجرا درآمد. نوع تحقیق حاضر پیمایشی و ابزار پرسشنامه بوده است و جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق از آزمونهای آماری مختلف از جمله ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس و .. بهره گرفته شد.

یافته‌ها نشان داد که افراد مجرم از لحاظ شاخص پیوند و عضویت با شبکه‌ها، در سطح پایین و متوسط بوده و در بقیه شاخص‌ها از جمله مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، همیاری، تبادل اطلاعات در حد متوسط بوده‌اند. همچنین رابطه معکوس بین میزان ارتکاب جرم و میزان سرمایه اجتماعی در همه ابعاد به جزء در شاخص پیوند و عضویت مورد تأیید قرار گرفت. بنابراین با توجه به معناداری روابط بین این دو بهبود محیط خانواده‌ها و محیط اجتماعی، تقویت نهادهای مدنی، اصلاح بینش‌ها و کنش‌های افراد ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، جرم، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، هنجارهای همیاری،

زندان مرکزی سندج

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه
۳.....	فصل اول (کلیات تحقیق)
۳.....	۱-۱ طرح مسئله
۵.....	۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق
۷.....	۱-۳ اهداف تحقیق
۷.....	۱-۴ پرسشهای تحقیق
۸.....	فصل دوم (مبانی نظری)
۸.....	۲-۱ مقدمه
۱۳.....	۲-۲ پیشینه تحقیق
۱۳.....	۲-۲-۱ پیشینه داخلی
۱۴.....	۲-۲-۲ پیشینه خارجی
۲۰.....	۲-۳ مبانی نظری
۲۱.....	۲-۳-۱ پیر بوردیو
۲۳.....	۲-۳-۲ فرانسیس فوکویاما
۲۴.....	۲-۳-۳ نان لین
۲۵.....	۲-۳-۴ لوری
۲۶.....	۲-۳-۵ مایکل وولکاک
۲۶.....	۲-۳-۶ پاملا پاکستون
۲۷.....	۲-۳-۷ کاواچی

۲۷	..... ۲-۳-۸ جیمز کلن
۳۷	..... ۲-۳-۹ رابرت پاتنام
۴۵	..... ۲-۴ چارچوب نظری
۴۷	..... ۲-۵ فرضیات تحقیق
۴۸	..... فصل سوم (روشناسی)
۴۸	..... ۳-۱ روش تحقیق
۴۹	..... ۳-۲ تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها
۴۹	..... ۳-۲-۱ متغیر وابسته
۵۱	..... ۳-۲-۲ متغیرهای مستقل
۵۹	..... ۳-۳ جامعه آماری تحقیق
۵۹	..... ۳-۴ نمونه آماری و روش نمونه گیری
۵۹	..... ۳-۴-۱ تعیین حجم نمونه
۶۰	..... ۳-۵ واحد تحلیل
۶۰	..... ۳-۶ اعتبار و پایایی تحقیق
۶۰	..... ۳-۶-۱ اعتبار
۶۱	..... ۳-۶-۲ روایی یا پایایی
۶۳	..... فصل چهارم (تجزیه و تحلیل داده ها)
۶۴	..... ۴-۱ آمار توصیفی
۶۴	..... ۴-۱-۱ توزیع فراوانی مربوط به متغیر سن افراد
۶۵	..... ۴-۱-۲ توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات پاسخگویان
۶۵	..... ۴-۱-۳ توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات پدر پاسخگویان
۶۶	..... ۴-۱-۴ توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات مادر پاسخگویان

۴-۱-۵	توزیع فراوانی مربوط به متغیر وضعیت تأهل پاسخگویان.....	۶۷
۴-۱-۶	توزیع فراوانی مربوط به متغیر وضعیت اشتغال پاسخگویان قبل از ورود به زندان.....	۶۷
۴-۱-۷	توزیع فراوانی مربوط به متغیر محل سکونت پاسخگویان.....	۶۸
۴-۱-۸	توزیع فراوانی مربوط به متغیر وضعیت مسکن پاسخگویان.....	۶۸
۴-۱-۹	توزیع فراوانی مربوط به متغیر درآمد ماهیانه پاسخگویان.....	۶۹
۴-۲	آمار توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق.....	۷۰
۴-۲-۱	متغیر مستقل: سرمایه اجتماعی.....	۷۰
۴-۲-۲	متغیر وابسته: میزان جرم.....	۷۳
۴-۳	آمار استنباطی.....	۷۳
۴-۲-۱	بررسی رابطه بین متغیرهای زمینهای و میزان جرم.....	۷۳
۴-۲-۲	آزمون فرضیههای اصلی تحقیق.....	۷۹
۴-۴	آمار چند متغیری (رگرسیون).....	۸۳
	فصل پنجم (نتیجه گیری).....	۸۵
۵-۱	نتایج توصیفی.....	۸۵
۵-۲	نتایج تبیینی.....	۸۷
۵-۳	پیشنهادات تحقیق.....	۹۱
	منابع.....	۹۴
	پیوست.....	۹۹

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱-۳: گویه‌های اندازه‌گیری میزان جرم افراد زندانی	۵۱
جدول شماره ۲-۳: گویه‌های اندازه‌گیری شاخص پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی	۵۳
جدول شماره ۳-۳: گویه‌های اندازه‌گیری انزوای اجتماعی افراد	۵۴
جدول شماره ۳-۴: گویه‌های اندازه‌گیری شاخص ارتباطات و مشارکت	۵۴
جدول شماره ۳-۵: گویه‌های اندازه‌گیری اعتماد شخصی	۵۵
جدول شماره ۳-۶: گویه‌های اندازه‌گیری اعتماد به افراد و گروهها	۵۶
جدول شماره ۳-۷: گویه‌های اندازه‌گیری اعتماد به نهادها و گروهها	۵۶
جدول شماره ۳-۸: گویه‌های اندازه‌گیری اعتماد غیرشخصی	۵۷
جدول شماره ۳-۹: گویه‌های اندازه‌گیری نگرش ذهنی افراد به همیاری	۵۷
جدول شماره ۳-۱۰: گویه‌های سنجش جنبه عملکردی همیاری	۵۸
جدول شماره ۳-۱۱: گویه‌های سنجش شاخص تبادل اطلاعات	۵۸
جدول شماره ۳-۱۲: پایایی کلی شاخص‌های تحقیق	۶۲
جدول شماره ۱-۴: شاخص‌های گرایش مرکزی مربوط به متغیر سن افراد	۶۴
جدول شماره ۲-۴: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر سن افراد	۶۴
جدول شماره ۳-۴: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات	۶۵
جدول شماره ۴-۴: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات پدر	۶۵
جدول شماره ۴-۵: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر تحصیلات مادر	۶۶
جدول شماره ۴-۶: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر وضعیت تأهل	۶۷
جدول شماره ۴-۷: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر اشتغال	۶۷
جدول شماره ۴-۸: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر محل سکونت	۶۸
جدول شماره ۴-۹: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر وضعیت مسکن	۶۸
جدول شماره ۴-۱۰: شاخص‌های گرایش مرکزی مربوط به متغیر درآمد ماهیانه	۶۹
جدول شماره ۴-۱۱: جدول توزیع فراوانی مربوط به متغیر درآمد ماهیانه	۶۹
جدول شماره ۴-۱۲: مشخصات توصیفی پاسخگویان بر حسب میزان پیوند و عضویت	۷۰
جدول شماره ۴-۱۳: مشخصات پاسخگویان بر حسب میزان ارتباطات و مشارکت اجتماعی	۷۱
جدول شماره ۴-۱۴: سطوح توصیفی شاخص اعتماد اجتماعی	۷۱
جدول شماره ۴-۱۵: سطوح توصیفی شاخص همیاری	۷۲

- جدول شماره ۱۶-۴: سطوح توصیفی شاخص تبادل اطلاعات ۷۲
- جدول شماره ۱۷-۴: سطوح توصیفی میزان سرمایه اجتماعی پاسخگویان ۷۲
- جدول شماره ۱۸-۴: سطوح توصیفی میزان جرم افراد زندانی ۷۳
- جدول شماره ۱۹-۴: میزان ضریب همبستگی پیرسون برای سن و میزان جرم ۷۴
- جدول شماره ۲۰-۴: جدول آنوا برای تحصیلات و میزان جرم ۷۴
- جدول شماره ۲۱-۴: آمار توصیفی برای متغیر وضعیت تأهل و میزان جرم ۷۵
- جدول شماره ۲۲-۴: آزمون دو نمونه مستقل برای وضعیت تأهل و میزان جرم ۷۵
- جدول شماره ۲۳-۴: جدول آنوا برای وضعیت شغل و میزان جرم ۷۶
- جدول شماره ۲۴-۴: جدول آنوا برای وضعیت مسکن و میزان جرم ۷۶
- جدول شماره ۲۵-۴: آمار توصیفی برای متغیر وضعیت سکونت و میزان جرم ۷۷
- جدول شماره ۲۶-۴: جدول دو نمونه مستقل برای وضعیت سکونت و میزان جرم ۷۷
- جدول شماره ۲۷-۴: جدول آنوا برای وضعیت درآمد و میزان جرم ۷۸
- جدول شماره ۲۸-۴: نتایج ضرایب همبستگی پیرسون پیوند و عضویت و جرم ۷۹
- جدول شماره ۲۹-۴: نتایج ضرایب همبستگی پیرسون ارتباطات و مشارکت اجتماعی و جرم ۷۹
- جدول شماره ۳۰-۴: نتایج ضرایب همبستگی پیرسون اعتماد اجتماعی و جرم ۸۰
- جدول شماره ۳۱-۴: نتایج ضریب همبستگی پیرسون هنجارهای همیاری و جرم ۸۰
- جدول شماره ۳۲-۴: نتایج ضریب همبستگی پیرسون ابعاد هنجارهای همیاری و جرم ۸۱
- جدول شماره ۳۳-۴: نتایج ضریب همبستگی تبادل اطلاعات و میزان جرم ۸۱
- جدول شماره ۳۴-۴: ضرایب همبستگی پیرسون سرمایه اجتماعی و جرم ۸۳
- جدول شماره ۳۵-۴: شاخص‌های وارد شده در معادله رگرسیون ۸۳
- جدول شماره ۳۶-۴: خلاصه مدل رگرسیونی ۸۳
- جدول شماره ۳۷-۴: آزمون معناداری متغیرهای وارد شده به مدل رگرسیونی ۸۳
- جدول شماره ۳۸-۴: وزن‌های هر یک از متغیرهای مستقل ۸۴

مقدمه

همزمان با پیشرفت‌هایی که بشر در حوزه‌های مختلف به دست آورده، و نیز با تغییرات و دگرگونی‌های عظیم جوامع، به ویژه توسعه شهرنشینی، صنعتی شدن، دگرگونی‌های فرهنگی، تغییر در سبک زندگی، تحول در ساخت نهادهای اجتماعی و وظایف و کارکردهای این نهادها که شاهدیم، وجود و بروز مشکلات و مسائل اجتماعی امری قابل بررسی و تأمل است.

آنچه مشهود است این است که شتاب و تنوع تغییرات جامعه ایران و دگرگونی‌های ساختی و نهادی ملازم با آن، ابعاد پیچیده‌تر و مهم‌تری به مسائل قشر جوان بخشیده است، به طوری که می‌توان گفت مسائلی که جوانان با آنها مواجه‌اند با آنچه نسل‌های گذشته تجربه کرده‌اند تفاوت‌های ماهوی و محتوایی دارند. جوانی جمعیت در جامعه کنونی ایران مسائل و معضلات خاصی پدید آورده است که چالش‌هایی اساسی پیش‌روی سیاست‌گذاری‌های فرهنگی نهاده‌اند. افراد جوان هر جامعه‌ای دست‌کم به دلیل داشتن شرایط جسمی و روانی خاص بیش از دیگران مستعد عصیان و رفتارهای کجروانه هستند.

قرار گرفتن تراکم ۳۵ درصدی جمعیت در گستره سنی ۱۸-۳۰ سال به عنوان جمعیت فعال دارای مزیت نسبی است (شیانی و موسوی، ۱۳۸۹: ۵۸)، اما چنان‌که از این فرصت‌ها به نحو مناسب استفاده نشود این امر به تهدید تبدیل خواهد شد که گذار از آن با آسیب‌ها و خطرات بسیار توأم است. بر همین اساس، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای این بخش از جمعیت باید از مهم‌ترین اولویت‌ها برای کاهش آسیب‌های جدی برای جامعه باشد.

با اینکه ارتکاب جرم، به منزله‌ی یکی از این چالش‌ها، منحصر به گروه سنی جوانان نیست و نوجوانان و بزرگسالان را نیز در بر می‌گیرد، ولی به سبب تغییراتی که در حیات اجتماعی جوانان به وقوع پیوسته است (از قبیل بیکاری فزاینده، فقر، عدم امنیت شغلی، چندپارگی هویت، بحران معنا، مخدوش شدن ارتباطات سالم، اعتیاد، از خودبیگانگی، خودکشی و جز آن)، اهمیت و برجستگی آن در شیوه‌های زندگی این قشر بیشتر و قابل‌توجه‌تر است. بنابراین برای نزدیک شدن یا رسیدن به این ثبات و سلامت جامعه، پرداختن به جرم و ریشه‌یابی آن از منظرهای گوناگون و متنوع حائز اهمیت فراوانی است.

در دو دهه اخیر، سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم ظهور و بروز یافته است. با وجود این، نگرش‌ها، دیدگاه‌ها و انتظارات گوناگونی را نیز دامن زده است. افزایش حجم قابل توجه پژوهش‌ها در این حوزه، بیانگر اهمیت و جایگاه سرمایه اجتماعی در سپهرهای متفاوت اجتماعی است. از این منظر، سرمایه اجتماعی دامنه‌کاربردی و پژوهشی بالقوه گسترده‌ای دارد و از ملاحظات نظری، تاریخی و فلسفی‌تر رشته‌های مختلف علوم اجتماعی همچون جامعه‌شناسی،

مردم‌شناسی، اقتصاد و تاریخ، مسائل روش‌شناختی مرتبط با کارهای میدانی گرفته تا ایجاد شاخص‌های مناسب برای شرایط مختلف، مشکلات حوزه‌های گوناگون رشد و توسعه سازمان‌ها، آموزش، سیاستگذاری، سازمان‌های دولتی و غیر دولتی، تصمیم‌گیری‌های جمعی، تأمین اجتماعی و همچنین طیف وسیعی از شرایط تجربی را بررسی کند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۵۳۱). به طوری که در سالهای اخیر، سرمایه اجتماعی به یکی از مباحث اساسی مورد توجه محافل دانشگاهی و پژوهشی جهان تبدیل شده است. سرمایه اجتماعی به طور خلاصه عبارت است از منابع حاصل از روابط و سازمان‌اجتماعی که افراد را در رسیدن به اهدافشان کمک می‌کند. سرمایه اجتماعی و نمود آن در ارتباط با مقولاتی نظیر پیشگیری و کاهش جرایم، خشونت و تضاد در یک جامعه، سوء‌مصرف مواد مخدر، اعتیاد و بسیاری از معضلات اجتماعی نشان از رابطه تنگاتنگ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و روابط اجتماعی) با فضا سازی امنیت اجتماعی در جامعه دارد (بهزاد، ۱۳۸۵؛ در حیدرنژاد و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۷).

اهمیت این سرمایه، به میزانی است که از آن به عنوان ثروت نامرئی یاد می‌کنند و از رهگذر سرمایه حیاتی است که انسجام، اعتماد متقابل و حسن اطمینان و همبستگی در جامعه فراهم می‌شود و هر گونه کاهش در آن، منجر به کاهش مشارکت‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان می‌شود و همچنین رشد آسیب‌ها و جرایم اجتماعی، بی‌اعتمادی، یأس و ناامیدی و احساس محرومیت نسبی و بسیاری از ناهنجاری‌ها نتیجه تقلیل سرمایه اجتماعی است (صالحی امیری و امیر انتخابی، ۱۳۹۲: ۶۳).

فصل اول (کلیات تحقیق)

۱-۱ طرح مسئله

امروزه مشخص شده است که پدیده شهرنشینی در ایران پدیده‌ای فزاینده است و داده‌های آماری و نیز نرخ رشد جمعیت شهری کشور حاکی از استمرار افزایش است. این در حالی است که اغلب یافته‌های تحقیقاتی پژوهشگران بر وجود رابطه آماری مستقیم، بین افزایش جمعیت و نرخ جرایم و آسیب‌های اجتماعی صحنه می‌گذارند.

البته رشد حجمی و جمعیتی شهرها را نباید ذاتاً و به خودی خود آسیب تلقی کرد زیرا در بسیاری از زمینه‌ها و عرصه‌ها همین گسترده‌شدن فضای شهرها باعث بوجود آمدن و متراکم‌شدن بسیاری از امکانات و توانایی‌ها شده است و بشر را به چنان پیشرفت و برخوردارری رسانید که با نسل‌های قدیم قابل مقایسه نیست. ولی با این حال این درجه پیشرفت و توسعه نباید ما را از مشکلات و مسائلی که ملازم با این رشد هستند غافل کند. مسائلی که همراه با گسترش و پیشرفت مادی بشر به وجود آمدند.

وجود و بروز مشکلات اجتماعی را باید به کمک روند دیگری هم مورد توجه قرار داد؛ جهانی‌شدن فرهنگ و ارتباطات، شکل‌های جدیدی از روابط اجتماعی را به وجود آورده و با از بین بردن روابط و بنیان‌های اجتماعی پیشین، موجبات ناامنی، رهاشدگی و تنهایی را فراهم کرده است. این فرایند با ایجاد گسست در ساختار و فرایند روابط اجتماعی قبلی و شکل‌دهی به ساخت‌های تازه یکی از مهم‌ترین پیامدها و هزینه‌های تغییرات اجتماعی محسوب می‌شود. در واقع نتیجه‌ی رواج روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به‌ویژه اینترنت، فردی‌شدن شیوه‌های زندگی و کاهش تعاملات اجتماعی است که خود به تغییر الگوهای ارتباطی و تعاملاتی می‌انجامد (ذکائی، ۱۳۹۰: ۱۷).

رشد ماهیت فردگرایانه روابط اجتماعی در کشورهای غربی و شهرهای پرجمعیت و مسائل توأم با آن مانند میزان بالای جرم و جنایت و از خودبیگانگی افراد از جمله دلایلی است که باعث شد در چند دهه اخیر مفهوم سرمایه اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گیرد. امروزه جامعه ایران نیز به شکل خاص خود درگیر این پدیده‌ها شده است. به گونه‌ای که برخورد جامعه با پدیده مدرنیته غربی در قرن گذشته و پیامدهای هویتی آن در شکل گسترش نسبی فردگرایی و تمیز شده جامعه و شخصی شدن ارتباطات، روابط اجتماعی را به قهر در چارچوب‌های تنگ عرصه‌های خصوصی و خانوادگی فرو برده و ضعف نسبی جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی را در پی داشته است. این تحولات آثاری نظیر کم‌رنگ شدن مشارکت در امور جامعه، ضعف ارتباطات، فردگرایی، تنهایی، ازخوبیگانی، عدم همکاری، تعاون، بی‌اعتمادی و غیره را برجای می‌گذارد. در واقع شواهد موجود در دنیای امروزی حاکی از این واقعیت است که طی یکی دو دهه اخیر، فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی موجود برای جوانان هم در درون خانواده و هم در بیرون آن، روی داده است به گونه‌ای که به موازات رشد سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی که شاخص برجسته آن حضور بزرگسالان در خانه و میزان گفتگو و مشارکت در مورد موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است، کاهش یافته است.

در حاشیه ماندن جوانان خطرات بیشتری به همراه دارد. ممکن است این قشر نه تنها از جامعه بلکه از خانواده نیز جدا شوند و برای خود فرهنگی منحرف ایجاد کنند. لذا غافل ماندن از جوانان و مسائل شان خسارات جبران‌ناپذیری نظیر ایجاد اغتشاش، اوباشی‌گری، هیپی‌گری و انواع جرایم و بزهکاری را برای جامعه به همراه خواهد داشت (ربانی، ۱۳۸۰).

در بین بسیاری از صاحب‌نظران در این زمینه توافق کلی وجود دارد که جوانان مجرم و بزهکار غالباً در معرض آن‌گونه از روابط اجتماعی قرار دارند که از ویژگی‌های آن، نبودن رابطه و پیوند نزدیک و صمیمانه خانوادگی است که به تدریج کیفیت این رابطه در رفتار نسبت به دیگران به ویژه بزرگسالان اثر می‌گذارد (پاتنام، ۲۰۰۶؛ در حیدرنازاد و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۷) سست شدن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی، جوانان را از دارا بودن ارتباطات سالم و اعتماد اجتماعی و در یک کلام، سرمایه اجتماعی مناسب و سالم محروم می‌سازد. سرمایه اجتماعی با تأمین نوعی امنیت معنایی برای فرد که به واسطه معنادهی سنت‌ها، ارزش‌ها و قواعد به زندگی افراد در جامعه حاصل می‌آید، فرد را از گرفتارآمدن در دامن ناهنجاری‌ها و انحرافات و جرم و جنایت به مثابه مظاهر ناامنی اجتماعی و مشارکت منفی در جامعه به دور می‌دارد (تقی‌لو، ۲۳۹ : ۱۳۸۵). بدین ترتیب روشن می‌شود که در متن تمام این تحولاتی که به افزایش میزان ارتکاب جرم منجر می‌شوند، متغیر سرمایه اجتماعی نقشی کلیدی ایفا می‌کند.

سرمایه اجتماعی در جوامع سنتی بیشتر جنبه درون‌گروهی توأم با اعتماد اجتماعی محدود و خاص داشته است که به آن سرمایه اجتماعی قدیم^۱ می‌گویند. اما در جوامع مدرن نوع دیگری از سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد که جنبه گروهی و توأم با اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و عام دارد که از آن با عنوان سرمایه اجتماعی جدید^۲ نام می‌برند. در جامعه کنونی ایران سرمایه اجتماعی قدیم دچار فرسایش شده و سرمایه اجتماعی جدید هم آن طوری که باید شکل نگرفته است (عبداللهی و موسوی، ۱۹۶:۱۳۸۶). به بیان دیگر، هر چه از سطح خانواده به سطوح بالاتر یعنی خویشاوندی، دوستان، همکاران، همسایگان، هم‌محله‌ای‌ها، هم‌شهریان و هم‌وطنان حرکت کنیم از میزان سرمایه اجتماعی کاسته می‌شود (زینالی، ۱۳۸۷: ۴۲).

بر این اساس، فرض اصلی پژوهش این است که در شرایط فرسایش سرمایه اجتماعی قدیم (یعنی سست شدن حس تعلق درون‌گروهی، روابط همسایگی، شرکت در فعالیت‌های جمعی و اعتماد اجتماعی شخصی) و عدم شکل‌گیری و تثبیت سرمایه اجتماعی جدید، جوانان در وضعیتی آنومیک، نامنسجم و متناقض قرار می‌گیرند که میزان ارتکاب به انواع جرایم نزد آنان را تشدید می‌کند. پرسش این است که عدم شکل‌گیری کامل شاخص‌های سرمایه اجتماعی جدید در زندگی جوانان (شبکه‌های مدنی مشارکت اجتماعی، هنجارهای همیاری، اعتماد اجتماعی عام، تبادل نظر با همالان، شبکه‌های دوستی) به چه اندازه بر میزان ارتکاب به جرم تأثیر دارد. در فضای اجتماعی که جوانان مرتکب اعمال مجرمانه می‌شوند وضعیت و کم و کیف سرمایه اجتماعی چگونه است و این متغیر تا چه اندازه می‌تواند میزان ارتکاب جرم را تبیین کند.

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

از جمله معیارهایی که نشانگر اهمیت و ضرورت یک پژوهش است می‌توان به چند مورد اشاره کرد. مواردی چون مربوط به مسئله علمی بودن، مربوط به جمعیتی بزرگ بودن، یا جمعیتی مهم و سرنوشت ساز و پرکردن شکاف پژوهش از جمله این موارد است (میلر، ۱۳۸۰؛ در بوستانی، ۱۳۹۱: ۳) در واقع تمامی معیارهای فوق پیرامون موضوع پژوهش حاضر صدق می‌کند. گروه مطالعه یعنی جوانان گروهی هستند که سرمایه‌های بالقوه جامعه محسوب می‌شوند. سلامت و بهورزی آن‌ها برای سرنوشت جامعه، نقش برجسته‌ای ایفا می‌کند به گونه‌ای که بدون مشارکت و توجه و همدلی و همراهی آنان هرگونه برنامه اصلاح اجتماعی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ناکام خواهد ماند. این دوره از زندگی انسان، فرصتی است که می‌توان با تدبیر و مدیریت و تأمل، از تبدیل شدن آن به تهدید جلوگیری کرد. همچنین از آنجا که در پژوهش‌های انجام شده پیشین در مورد جرم

^۱ - old social capital

^۲ - new social capital

جوانان، به نقش سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن مطابق آنچه مبدعان این مفهوم ارائه کرده‌اند کمتر توجه شده، این پژوهش در صدد است تا میزان بروز رفتارهای پرخطر را در ارتباط با سرمایه اجتماعی پاسخگویان بررسی کند.

افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی و فقدان زیرساخت‌های مناسب اقتصادی در کشورهای جهان سوم، مناطق فقیرنشینی را در داخل و اطراف شهرها بوجود آورده است که جمعیت قابل توجهی در آن‌ها ساکن هستند و در طول زمان نیز بر تعداد آن‌ها افزوده می‌گردد. مشکلات و محرومیت‌هایی که در این مناطق وجود دارد عده کثیری را تحت تأثیر قرار داده و با توجه به تعداد این افراد، پیامدهای آن از وسعت زیادی برخوردار بوده و نظم اجتماعی را در کل جامعه متأثر می‌سازد. گسترش این پیامدها یکی از دلایل ضرورت پیش‌بینی، ریشه‌یابی و کنترل آن‌ها می‌باشد.

گرایش به رفتارهای نابهنجار و جرایم از مسائلی است که توسعه اقتصادی و اجتماعی و شکل‌گیری جامعه‌ای باثبات و دور از تنش‌ها و انحرافات اجتماعی را غیرممکن می‌سازد و هرگونه برنامه‌ریزی و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی را با خطر روبرو می‌سازد (فیروزجاه، ۱۳۸۵: ۲۸). در واقع افزایش جرم در کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ نه تنها موجب ایجاد ناامنی، هرج و مرج و آشفتگی زندگی شهروندان شده، بلکه باعث شده که بخش عمومی جامعه بودجه و هزینه کلان، نیرو و زمان بسیاری را صرف کشف جرائم، دستگیری مجرمین، رسیدگی‌های قضایی و نگهداری و مجازات آن‌ها نمایند، که این مسأله هزینه‌های مادی و معنوی گسترده‌ای بر دوش جامعه می‌گذارد. و چنانچه جرم یا انحراف از هنجارهای رسمی افزایش یابد، پایداری و ثبات و سلامت جامعه مورد تهدید جدی قرار می‌گیرد و امنیت ملی و استحکام خانواده‌ها دچار تزلزل خواهد شد (ملکمیان و شریفیان، ۱۳۸۸). بنابراین مطالعه گرایش به رفتارهای نابهنجار و ریشه‌های آن با توجه به عواقبی که چنین گرایشاتی می‌تواند به همراه داشته باشد از اهمیت زیادی برخوردار است.

متأسفانه آمارهای رسمی و غیررسمی و پیدا و پنهان رفتارهای بزهکارانه و مجرمانه در کشور نشان‌دهنده سیر صعودی این‌گونه رفتارها و جرایم در سال‌های اخیر است. واقعیت یادشده و واقعیت‌های ناخوشایند مشابه (اعتیاد، سرقت و...) توجه هر چه بیشتر مسئولان و متولیان فرهنگی و اجتماعی کشور را طلب می‌کند. با توجه به روند فزاینده این مسائل، چنانچه به نحو شایسته‌ای بدان‌ها توجه نشود، در آینده‌ای نه چندان دور با بحرانی بزرگ در عرصه فرهنگ و اجتماع مواجه خواهیم بود. بی‌تردید، هرگونه اقدام عملی در زمینه پیشگیری از این مسائل، مستلزم شناخت علمی زمینه‌ها و عوامل آن‌هاست. چیزی که جز با پژوهشی روشمند حاصل نخواهد شد.

۱-۳ اهداف تحقیق

هدف کلی

هدف اصلی و کلی مطالعه این تحقیق بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان ارتکاب جرم در میان جوانان می باشد .

اهداف جزئی

- بررسی رابطه پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی مشارکت اجتماعی و میزان ارتکاب جوانان به جرم.

- بررسی رابطه بین ارتباطات و مشارکت اجتماعی و میزان ارتکاب جوانان به جرم.

- بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی عام و میزان ارتکاب جوانان به جرم.

- بررسی رابطه بین هنجارهای همیاری و شبکه‌های دوستی و میزان ارتکاب جوانان به جرم.

- بررسی رابطه بین تبادل اطلاعات افراد و میزان ارتکاب جرم

۱-۴ پرسش‌های تحقیق

با توجه به اهدافی که ذکر شد سؤالات این تحقیق عبارتند از:

- میان سرمایه اجتماعی و میزان ارتکاب به جرم در میان جوانان چه نوع رابطه‌ای وجود دارد؟
- تا چه حد ابعاد سرمایه اجتماعی در بررسی جرم قابل بررسی است و تا چه حد این ابعاد در سنجش میزان جرم به ما کمک می‌کنند؟
- مفهوم جدید سرمایه اجتماعی تا چه حد در تبیین میزان جرم قابل کاربرد است؟

فصل دوم (مبانی نظری)

۲-۱ مقدمه

جرم و جنایت از هنجارهای رسمی، تاریخچه ای به قدمت زندگی انسان دارد و از زمانهای بسیار دور مورد توجه اندیشمندان اجتماعی بوده است (ملکمیان و شریفیان ۱۳۸۸). جرم آن دسته از رفتارها و کنش‌هایی است که از حد تحمل یک گروه اجتماعی ویژه فراتر می‌رود و فرض می‌شود آنچنان به منافع جامعه لطمه وارد می‌آورد که دولت تصمیم می‌گیرد از طریق قانونگذاری نقش مستقیمی در تشخیص و برخورد با آن اتخاذ کند (کلدی، ۱۳۸۱).

اجتماعی را نمی‌توان یافت که در آن جرم وجود نداشته باشد، زیرا از زمانی که افراد به دور هم جمع شده و تشکیل جامعه داده‌اند، جرم نیز با آنان همراه شده و گسترش یافته است. جرم پدیده‌ای اجتماعی است یعنی بدون وجود اجتماع قابل تصور و تحقق نیست بنابراین جرم با این خصیصه از ساحت برداشت‌های فردی رخت برمی‌بندد و در اجتماع معنا می‌یابد و از آنجا که تعریف هر پدیده‌ای با توجه به عناصر زمان و مکان صورت می‌گیرد تغییر و تحول معنای جرم از جامعه‌ای نسبت به جامعه دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت است (عالی‌پور، ۱۳۸۹).

جرم که یک پدیده جهانی و اجتماعی است و با خلقت بشر، تحت عناوین سرپیچی، سرکشی، رفتار ناشایسته و ناپسند آغاز گردیده است، یکی از مفاهیم و موضوعات جرم‌شناسی است. مفهوم جرم از دو نقطه نظر قابل تامل و مطالعه است؛ اول، از نظر اجتماعی مفهوم جرم، نظیر مفهوم اخلاق، متغیر و در حال تحول است و آن عملی است که نظم اجتماعی را نقض کرده باشد و این نظم در هر عصر متناسب و درخور تمدن و سطح و افکار و عقاید همان عصر می‌باشد (باهری، ۱۳۸۱) آنچه واضح است این است که تمامی جوامع و گروه‌های انسانی دارای هنجارهای خاص خود هستند که با یک تداوم خاص و در مدت زمانی طولانی بوجود آمده‌اند، قوانین و آداب و رسومی که سرپیچی از آنها مستوجب طرد و مجازات است. تعریفی که جامعه‌شناسان از انحراف به معنی نقض